

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΚΥΚΛΟΣ ΚΕ΄
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2011 - 2012

ΑΝΘΡΩΠΟΓΟΝΙΑ
Φυσική Ιστορία του Ανθρώπου
Ή
Ανθρώπινη Φύση και Ανέλιξη
(από τις Δυναμερές Πρωταρχές
μέχρι την Ακμή της Τελειότητας)

29ο Σεμινάριο

Το Σεμινάριο

Λόγω της δραματικής κατάστασης στην Ελλάδα, των τραγελαφικών δολιχοδρομήσεων στην γελοιωδώς θνήσκουσα Ευρώπη και των επικών παγκόσμιων κοσμοιστορικών εξελίξεων, παρεκκλίναμε του άμεσου και δρομολογημένου σκοπού μας για να επιτύχουμε το βαθύτερο

και ουσιώδες τέλος, τέτοια δηλαδή θεωρητική σοφία του όντος που να εγγυάται πρακτική φρόνηση του γίγνεσθαι.

Για τον καλύτερο εναρμονισμό του προιδεασμένου στόχου, της ανακύπτουσας ευκαιρίας και του τελεσιουργού πέρατος του λόγου, θα προστεθούν δύο ακόμη Σεμινάρια στο προυπάρχον πρόγραμμα, που θα γίνουν τις δύο προσεχείς Πέμπτες.

Το πρώτο έκτακτο Σεμινάριο και 29ο του φετινού ΚΕ΄ Κύκλου θα πραγματοποιηθεί την Πέμπτη 12 Ιουλίου του Σωτήριου και Αναγεννητικού έτους 2012 της Δημιουργικής Καταστροφής, στις 8.30 το βράδυ. Είναι το δωδέκατο λοιπόν του Δ΄ και τελευταίου μέρους του Κύκλου της Ανθρωπογονίας, του μέρους όπου ασχολούμαστε ειδικότερα με την γέννηση και την εξέλιξη της φιλοσοφικής σκέψης τον 6ο και 5ο αιώνα π. Χ.

Συνεχίζοντας την μελέτη της λογικής διάρθρωσης της χρονολογικής ακολουθίας στην πρώιμη Ελληνική φιλοσοφία, θα ερευνήσουμε την δεύτερη φάση ανάπτυξης της, από την Ηρακλείτεια αντίδραση στον Πυθαγορισμό στην Παρμενίδεια αντίδραση στον Ηρακλειτισμό. Θα ασχοληθούμε με την νέα γεωγραφική, χρονική και ουσιολογική κίνηση του εκκρεμούς του Λόγου, από τον ιδιότυπο Ιωνικό Μονισμό της Εφέσου στον ιδιότυπο Ιταλιωτικό Ενισμό της Ελέας.

Ο τίτλος του σεμιναρίου θα είναι:

Ηράκλειτος και Παρμενίδης:

Το Μυστήριο του Γίγνεσθαι και ο Δεσμός του Είναι.

Χρονολόγιο Πρώιμης Φιλοσοφίας Αρχαϊκή Εποχή

Στο προηγούμενο Κείμενο Σκέψεως ανέπτυξα τη λογική διάρθρωση της πρώτιστης χρονολογικής ακολουθίας του νεοαναδυθέντος Λόγου του Όντος στο Ιωνικό Τρίγωνο κατά τη διάρκεια του δημιουργικού 6ου αιώνα π.Χ. Το χρονολόγιο της πρώτης αυτής ανάπτυξης έχει ως εξής:

1/ Θαλής: ήκμαζε το 582/1 π.Χ.

«καὶ πρῶτος σοφὸς ὠνομάσθη (sc. ὁ Θαλῆς) ἄρχοντας Ἀθήνησι Δαμασίου, καθ' ὃν καὶ οἱ εἴτ' αὖτε σοφοὶ ἐκλήθησαν, ὥς φησι Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐν τῇ τῶν Ἀρχόντων Ἀναγραφῇ [FGrH 228 F1 = Fr. 149 Wehrli]». Διογένης Λαέρτιος, Ι, 22. (Εἶχε προβλέψει (DK11 A5) ἑκλειψη ἡλίου που κατὰ τους αστρονομικούς υπολογισμούς συνέβη στις 28 Μαΐου 585 π.Χ.).

2/ Αναξιμανδρος: ακμή (κατά τις αρχαίες νόρμες στην ηλικία των 40 ετών) το 571/0 π.Χ.
«τῶν δὲ ἄρεσκόντων αὐτῷ πεποιήται (sc. ὁ Ἀναξιμανδρος) κεφαλαιώδη τὴν ἐκθεσιν, ἣν που περιέτυχεν καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀθηναῖος· ὃς καὶ φησιν αὐτὸν ἐν τοῖς Χρονικοῖς [FGrH 244 F29] τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς πεντηκοστῆς Ὀλυμπιάδος [546/6 π.Χ.] ἑτῶν εἶναι ἐξήκοντα τεττάρων καὶ μετ' ὀλίγον τελευτῆσαι». Διογένης Λαέρτιος, II, 2.

Το πιθανότερο είναι ο Απολλόδωρος να είχε βρει τον χρονικό προσδιορισμό της ζωής του Αναξιμάνδρου στο ίδιο το βιβλίο του τελευταίου όπου έκανε κεφαλαιώδη έκθεση των θεωριών του.

3/ Αναξιμένης: ακμή 40 ετών («ἐγνωρίζετο») 546/5 π.Χ.

«καὶ γεγένηται μὲν, καθά φησιν Ἀπολλόδωρος [FrGrH 244 F66] <ἐν τῇ νεῷ Ὀλυμπιάδι [560/57 π.Χ.], ἐγνωρίζετο δὲ> περὶ τὴν Σάρδεων ἀλώσειν [546/5 π.Χ.], ἔτελεύτησε δὲ τῇ ἐξηκοστῇ τρίτῃ Ὀλυμπιάδι [528/5 π.Χ.]». Διογένης Λαέρτιος, II, 3. (Την προσθήκη κάνω ως απαραίτητη για τον εναρμονισμό των πηγών και την εύλογη αντιστοίχιση προς σημαντικά ιστορικά γεγονότα). Και συναφώς, στην Σούδα, s.v. Ἀναξιμένης: «γέγονεν ἐν τῇ νεῷ Ὀλυμπιάδι [560/57 π.Χ.], <ἐγνωρίζετο> ἐν τῇ Σάρδεων ἀλώσει, ὅτε Κῦρος ὁ Πέρσης Κροῖσον κάθειλεν [546/5 π.Χ.]». Στα Χρονικά του Ευσέβιου πρέπει επομένως να διορθωθεί: «Ἀναξιμένης φυσικὸς ἐγένετο [αντι: ἐγνωρίζετο], Ὀλυμπιάς 55, 4 [557/6 π.Χ. Το ἔτος 55,1 = 560/59 π.Χ. συνέβη η ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Κυρίου]». DK 13 A3.

4/ Πυθαγόρας: ακμή 532/1 π.Χ.

«γεγονότα δ' ἑτῶν τεσσαράκοντα, φησὶν ὁ Ἀριστόξενος [Fr. 16 Wehrli], καὶ ὁρῶντα τὴν τοῦ Πολυκράτους τυραννίδα συντονωτέραν οὔσαν <ῆ> ὥστε καλῶς ἔχειν ἑλευθέρῳ ἀνδρὶ τὴν ἐπιστατείαν τε καὶ δεσποτείαν [μὴ] ὑπομένειν, οὕτως δὴ τὴν εἰς Ἰταλίαν ἀπαρσιν ποιήσασθαι». Πορφύριος, Βίος Πυθαγόρου, 9.

Η ἔλευση τοῦ Πυθαγόρα στὴν Κάτω Ἰταλία (κυρίως Κρότωνα καὶ Σύβαρη) συνέβη ἐπὶ τῆς 62ης Ὀλυμπιάδος (532/1 π.Χ.):

nam quartum iam annum regnante Lucio Tarquinio Superbo Sybarim et Crotonem et in eas Italiae partis Pythagoras venisse reperitur; olympias enim secunda et sexagesima eadem Superbi regni initium et Pythagorae declarat adventum". Cicero, De re publica, II 28-29.

Σε αὐτὸ τὸ ἔτος τοποθετεῖ ὁ Ἀριστόξενος (καὶ συνωδᾷ ὁ Απολλόδωρος, cf. F. Jacoby, Apollodor's Chronik, 218) τὴν ἀκμὴ τοῦ Πυθαγόρα. Τότε ἀρχισε καὶ ἡ πλήρης μονοκρατορία τοῦ Πολυκράτη στὴ Σάμο, μετὰ μὴν ἐξαετὴ περίοδο τριπλῆς συντυραννίας με τοὺς ἀδελφούς του.

Ἡ κύρια ομάδα μαρτυριῶν περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ Πυθαγόρα συμπίπτει σὲ αὐτὴ τὴν χρονολόγηση. Διόδωρος, X, 3: «ὅτι ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησι Θηρικλέους [533/2 π.Χ.] κατὰ τὴν ἐξηκοστὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα [536-532 π.Χ.] Πυθαγόρας ὁ φιλόσοφος ἐγνωρίζετο, προκεκοφῶς ἤδη ἐν παιδείᾳ». Cf. Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματεῖς, I p. 302B. Διογένης Λαέρτιος, VIII, 45: (ὁ Πυθαγόρας) ἤκμαζε κατὰ τὴν ἐξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα [540-536 π.Χ.], καὶ αὐτοῦ τὸ σύστημα διέμενε μέχρι γενεῶν ἑννέα ἢ καὶ δέκα. τελευταῖοι γὰρ ἐγένοντο τῶν Πυθαγορείων, οὓς καὶ Ἀριστόξενος εἶδε, Ξενόφιλος τε ὁ Χαλκιδεὺς ἀπὸ Θράκης καὶ Φάντων ὁ Φλιάσιος καὶ Ἐχεκράτης καὶ Διοκλῆς καὶ Πολύμναστος Φλιάσιοι καὶ αὐτοί. ἦσαν δ' ἄκροαταὶ Φιλολάου καὶ Εὐρύτου τῶν Ταραντίνων.

Μία ἐναλλακτικὴ υψηλότερη χρονολόγηση τοῦ Πυθαγόρα βασιζέται στὴ λανθασμένη (αν καὶ

με Ερατοσθένη κύρωση και, δευτερευόντως, επίσης του Αντιλόχου, Κλήμης Αλεξανδρεύς, Στρωματεῖς, I, p. 306) ταύτιση του φιλοσόφου με τον πύκτην της 48ης Ολυμπιάδος [588 π.Χ.]. V. Διογένης Λαέρτιος VIII, 47. Τὰ πατρωνυμικά τῶν δύο αὐτῶν Πυθαγόρων εἶναι διαφορετικά: Ερατοκλέους ὁ πύκτης (Διογένης Λαέρτιος, VIII, 49), Μνησάρχου ὁ φιλόσοφος (ἤδη κατὰ τὸν Ἡράκλειτον).

5/ Ἡράκλειτος: ακμή 504-501 π.Χ.

«οὗτος ἤκμαζε μὲν κατὰ τὴν ἐνάτην καὶ ἐξηκοστὴν Ολυμπιάδα [504-500 π.Χ.]. Διογένης Λαέρτιος, IX, 1. (Cf. Σούδα s.v.).

Τα χρονολογικά του Ξενοφάνη και της Ελεατικής Σχολῆς θα αναφέρω στο επόμενο κείμενο σκέψης, όπου θα συνεχίσω και την εκτύλιξη του λογικού ειρμού της αλληλούχου ακολουθίας των φιλοσοφικών θεωριῶν μετὰ τον Πυθαγορισμό, πράγμα που θα συζητήσουμε αὐτὴν τὴν Πέμπτη.

Τα Ύδατα της Στυγός Φύση και Νόημα ενός Τόπου Παρουσίας του Αρχέγονου Υγρού

Χῶρος και πνεῦμα αλληλοσυναρτῶνται στην ολοκληρία του εἶναι. Τόπος και πολιτισμός εκφράζουν τὴν ἴδια συστατική ιδέα. Η γεωγραφία εἶναι ἡ πρώτη φανέρωση μίας ουσίας ὡς μορφῆς. Η Ελληνική αρμονία εἶναι τὸ ἄνθος του σπόρου του βιώματος του Κάλλους που φυτεύθηκε στην Ελληνική φύση και βρήκε ἐκεῖ τὴν ταιριαστή Τιθήνηση.

Η γένεση της Φιλοσοφίας έγινε εξ ύδατος. Ανεδύθη ο Λόγος εκ των αρχεγόνων υδάτων. Το ύδωρ ως πρώτη αρχή και ουσία του Κόσμου έλυσε το μυστήριο της ενότητας στην πολλαπλότητα, της σταθερότητας στη μεταβολή, της αναγκαιότητας στην ενδεχομενικότητα της κοσμικής ύπαρξης.

Ο Κόσμος είναι ολότητα, έχει τάξη και ρυθμό, και ως Κάλλος τελειότητας, ως όντως «Κόσμος», είναι αναγκαίος. Το υγρό στοιχείο δίνει τη βάση της πολλαπλότητας με τον μηχανισμό της αραιώσης (αήρ, πυρ) και πύκνωσης (στερεό). Η αναγκαιότητα του Κόσμου προκύπτει από το ότι το ύδωρ είναι η μοναδική έσχατη υπόστασή του. Επίσης, όπως το στερεό ίσταται και καθίσταται, και όπως το αέριο διαχέεται κατά την εσώτερη φύση του, έτσι το υγρό ρέει. Η εγγενής ροϊκότητά του είναι η αρχή της κίνησης, της μεταβολής, και έτσι το θεμέλιο και ο νόμος του γίνεσθαι.

Αυτήν τη ροϊκότητα πραγματοποιεί ο Ωκεανός, περιρρέων τη γη και ορίζων (ως ορίζοντας) αυτήν κατά τα κοινά όριά της με τον Ουρανό και τα Υποχθόνια του Άδη. Κατά τα Ορφικά ο Ωκεανός περιέχει και συνεχίζει την γη ελίσσόμενος πέριξ αυτής (OF 115):

κύκλον δ' ἀκαμάτου καλλιρρόου Ωκεανοῖο,
ὃς γαῖαν δίνῃσι πέριξ' ἔχει ἀμφιελίδας.

Cf. Ορφικοί Ύμνοι, LXXVIII, 3:

ὃς περικυμαίνει γαίης περιτέρμονα κύκλον.

Διονύσιος Περιηγητής, 27:

πάντη δ' ἀκαμάτου φέρεται ρόος Ωκεανοῖο.

Λόγω της ροής του υγρού, ο Ωκεανός είναι αρχή πάσης κινήσεως και μεταβολής.

«Δηλοῦσι δὲ οἱ θεολόγοι [πρωτίστως με αὐτὸν τὸν ὄρο ἐννοεῖται ὁ Ορφέας] τὸν Ωκεανὸν αἰπάσης εἶναι κινήσεως χορηγόν». Πρόκλος, *Commentaria in Platonis Timaeum*, ad 40e, III, 180, 8 Diehl (= OF 116).

Με το υγρό ως πρώτη αρχή συνάγουμε και τη θεμελίωση της ρυθμικότητας του κοσμικού γίνεσθαι. Το κοσμικό γίνεσθαι είναι η ροή της ουσίας του κόσμου, του ύδατος ως πρώτης αρχής, και ο ρυθμός του κόσμου είναι ο νόμος της ροής της ρευστής ουσίας του.

Το υγρό ως εγγενώς ρευστό έχει φυσικά και συμβολικά χαρακτηριστικά που το καθιερώνουν στον ρόλο της πρώτης αρχής του κόσμου. Εξήγησα στο προηγούμενο Κείμενο Σκέψης τη συνέργεια αυτών των φυσικών και συμβολικών χαρακτήρων, επιμαρτυρόμενος και τον Αριστοτέλη.

Ένας ισχυρός συμβολισμός που επικαλείται και ο Αριστοτέλης είναι τα Ύδατα της Στυγός. Επήγαμε λοιπόν το προηγούμενο Σαββατοκύριακο να ανανεώσουμε την άμεση αίσθηση της φυσικής υπόστασης αυτού του πνευματικού συμβολισμού.

Στην ανατολική πλευρά των Αροανίων (Χελμού) υπάρχει ένας τεράστιος ορεινός κατακόρυφος τοίχος, στο νότιο μέρος του οποίου δημιουργείται πελώρια πτύχωση το ίδιο απόκρημνη και υψηλή. Ως βραχώδες καταπέτασμα του Ναού της Φύσης, η πτύχωση σχίζεται από άνω έως κάτω με ένα τιτανικό ρήγμα που εμπνέει τη φρίκη των Ταρτάρων. Αριστερά βλέποντάς το καθώς ανεβαίνουμε το μονοπάτι προσπέλασης της βάσης των Στύγειων Υδάτων, η πτυχή επιπεδώνεται κάθετα σε τρομακτικό ύψος περίπου 200 μέτρων γυμνού βράχου. Από ωοειδή οπή στον βράχο ψηλά, απλησίαστη και ορώμενη μόνο από απέναντι ύψωμα στα δεξιά της βαθύτατης χαράδρας προς την οποία καταρρέουν και τα νερά από τη Στύγα, καταιώνίζεται το Ύδωρ της Στυγός, λίγο (όχι ως καταρράκτης, αλλά ως βροχή σταλαγμών) όμως ισχυρό («όβριμο», Ομηρικός Ύμνος εις Ερμή, 519. Cf. Ησίοδος, Θεογονία, 785, όπου διάφορος γραφή έχει πολυόβριμον αντί του πολυώνυμον, υποδηλώνοντας ίσως (West) ένα αρχικό «Στυγός-όβριμον»), και ιδιαίτερα ψυχρό (Θεογονία, 786) και μυστηριώδες.

Με τον αέρα διασπείρεται σε σταγονίδια τα οποία άλλοτε εμφανίζονται στον ανερχόμενο εκ του μακρόθεν ως ακίνητη υάλινη πλάκα, άλλοτε ως αυτοβούλως ποικίλως μετατιθέμενα και άλλοτε ως νέφος βροχής. Τα νερά πέφτουν σε βραχώδη βάση και καταπίνονται στη γη. Στα νότια της βραχώδους πλάκας το βουνό ψηλά κατατέμενεται αδρά και βαθειά σε απόκρημνους σχηματισμούς άγριας ομορφιάς. Η ορεινή πτύχωση έχει έκδηλα τα χαρακτηριστικά της ορογένεσης, με καμπύλες διαστρωματώσεις του βράχου σε τρομακτικούς ρυθμούς.

Το τοπίο του Μυχού της Στυγός είναι δεόμεστο. Έχει περιγραφεί ως “some of the most awesome scenery to be found anywhere” (M. West (ed.), Hesiod’s Theogony, p. 371). Ο Ησίοδος (Θεογονία, 806) το περιγράφει ως «καταστύφελος χώρος», τραχύ και αδρό:

τοῖον ἄρ’ ὄρκον ἔθεντο θεοὶ Στυγὸς ἄφθιτον ὕδωρ,
ὠγύγιον· τὸ δ’ ἴησι καταστυφέλου διὰ χώρου.

Είναι σαν να βρίσκεσαι στη δημιουργία της γης, στην ανάδυση του αρχέγονου βουνού από τα προαιώνια κοσμικά ύδατα, του Όρους από τον Ωκεανό, του γήινου φαλλού από την πρώτιστη πηγή παντός υγρού, του Ωκεανού από όπου προέρχονται κατ’ ευθείαν τα Στύγεια Ύδατα.

Η Στυξ είναι φύση χθόνια, του κάτω κόσμου. Υφίσταται και στον Άδη. Ο Πανύασσις ομιλεί για το Στυγός ύδωρ που κατακλύζει τον Σίσυφο στον Άδη, μέρος της αιώνιας τιμωρίας του. Fr. 15 Bernabe:

ὥς ἄρα μιν εἰπόντα κατασ[τέ]γασε Στυγὸς ὕδωρ.

Η συμπλήρωση είναι πρακτικά βέβαιη λόγω των συμφραζομένων στην πηγή, που είναι Σχόλια στον Αντίμαχο από τον Πάπυρο P. Univ. Mediol. 17, του 2ου αιώνα μ. Χ., col. II 50 (ed. Vogliano): ἴης Στυγὸς ὕδωρ. ὑποτίθεται ἔν Αἰδου, καθάπερ καὶ Πανύασσις [ἰς λέγων περὶ τ]οῦ Σισ[ύ]φου ἔν Αἰδου [ό]ντος φησὶν (και ακολουθεῖ ο προμνημονευθεὶς στίχος).

Εμφανίζεται λοιπόν η Στυξ σαν δισυπόστατη, στον Άδη και στα Αροάνια. Δεν χρειάζεται όμως να την διπλασιάσουμε. Και η ταυτοποίησή της ακόμη στα υποχθόνια παράγεται από την Αρκαδική φυσική της οντότητα. (Θα δούμε ότι το πρόσεξε ήδη ο Πausanias σε σχέση με τον Όμηρο).

Στην Ιλιάδα Θ, 369 τα στυγός Ύδατα ευρίσκονται στον Άδη, αλλά έχουν απόκρημνη ροή: οὐκ’ ἂν ὑπεξέφυγε (sc. ο’ Ηρακλῆς) Στυγὸς ὕδατος αἰπὰ ρέεθρα.

Η μυθολογία συνέδεσε ροές υποχθόνιες και επιχθόνιες δια του Ωκεανού. Στην Ιλιάδα Ο, 36, όταν ορκίζεται η Ήρα ενώπιον του Διός, το Ύδωρ της Στυγός είναι ενιαίος συμβολισμός δίπλα στη Γη και τον Ουρανό:

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος
ὅρος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Το νερό στάζει («κατειβόμενον»), καταιωνίζεται, δεν πέφτει σαν καταρράκτης, όπως ακριβώς στη φυσική του αναφορά.

Στον άλλο όρκο της Ήρας (Ιλιάς Ξ, 271-9), η θεά πιάνει τη γη με το ένα χέρι, τη θάλασσα με το άλλο και ορκίζεται στο «ἄατον Στυγὸς ὕδωρ», στο απαραβίαστο Ύδωρ της Στυγός, επικαλούμενη τους Τιτάνες στον Τάρταρο. Έτσι την υποχρεώνει να ορκισθεί η Ήρις για να βεβαιωθεί ότι θα επιτελέσει το υπεσχημένο :

ἄγρει νῦν μοὶ ὅμοσσον ἄατον Στυγὸς ὕδωρ,
χειρὶ δὲ τῇ ἐτέρῃ μὲν ἔλε χθόνα πολυβότειραν,
τῇ δ’ ἐτέρῃ ἄλα μαρμαρέην, ἵνα νῶιν ἅπαντες
μάρτυροι ὦσ’ οἱ ἔνερθε θεοὶ Κρόνον ἄμφι ἑόντες.

Πάλι πρόκειται για ενιαία υπόσταση, έστω και με δυο φύσεις (!). Στην Οδύσσεια μάλιστα παρουσιάζεται η μυθολογική σύναψη των δυο συνιστωσών. Ο Κωκυτός ποταμός του Άδη είναι μέρος της Στυγός, Οδύσσεια, κ, 514:

Κωκυτός θ , ὅς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστι ἀπορρώξ.

Κατά την Ιλιάδα, Β, 751-5, από τη Στύγα προέρχεται και το νερό του Τιταρήσιου, Θεσσαλικού θεσπέσιου ποταμού που εκβάλλει στον Πηνειό:

οἳ τ' ἀμφ' ἱμερτὸν Τιταρήσιον ἔργ' ἐνέμοντο,
ὅς ρ' ἔς Πηνειὸν προῖεῖ καλλίρροον ὕδωρ.
οὐδ' ὅ γε Πηνειῷ συμμίσγεται ἀργυροδίνῃ,
ἀλλὰ τε μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἡτ' ἔλαιον·
ὄρκου γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ.

Η συνάρτηση Στυγός και Ωκεανού εμφανίζεται στην Ιλιάδα εμμέσως, δια της έμφασης στην υγρή γένεση των πάντων. Το πλαίσιο του δεύτερου ὄρκου της Ήρας (Ξ, 271 sqq.) περιλαμβάνει τη διπλή αναφορά στη γενετική πρωτοκαθεδρία του ζεύγους Ωκεανού και Τηθύος (αντί του πιο ορθόδοξου Ουρανού και Γης). Ξ, 245-6:

..... καὶ ἂν ποταμοῖο ρέεθρα

Ὀκεανοῦ, ὅς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Ξ, 301-2:

ἔρχομαι ὀφομένη πολυφόρβοιο πείρατα γαίης,
Ὀκεανὸν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.

Στο ίδιο πλαίσιο, που υποδηλώνει εναλλακτική από την “ορθόδοξη” θεογονία, τονίζεται και η δεόμεστη αυθεντία της Νυκτός. Ο Ζευσ καταδιώκει για να τιμωρήσει τον Ύπνο, ο οποίος γλυτώνει τα χερίστα καταφεύγων στο προαιώνιο Σκότος της Νυκτός· ο Ζευσ αισθάνεται δέος να παραβιάσει τον πέπλο της. Ξ, 258-61:

...καὶ κε μ' (sc. τον Ύπνον) ἄϊστον ἀπὶ ἀθήρος ἔμβαλε πόντῳ

(sc. ο Ζευσ),

εἰ μὴ Νύξ δμῆτειρα θεῶν ἐσάωσε καὶ ἀνδρῶν
τὴν ἰκόμην φεύγων, ὃ δ' ἐπαύσατο χωόμενός περ·
ἄζετο γὰρ μὴ Νυκτὶ θοῇ ἀποθύμια ἔρδοι.

Νυκτός αρχιθεσία, και υγρή γένεσις εξ Ωκεανού και Τηθύος των πάντων, και Στυξ, συγκλίνοντα υποδηλώνουν Ορφική ρίζα.

Στον Ησίοδο η Στυξ προσωποποιείται ως η ηγεμονική των Ωκεανιδών. Ο Ωκεανός και η Τηθύς γεννούν τους ποταμούς που τρέφουν τη γη, και τις Ωκεανίδες Νύμφες, που μαζί με τον βασιλέα Απόλλωνα, και τους ποταμούς, αυξάνουν τους κούρους. Θεογονία, 337:

Τυθὺς δ' Ὀκεανῷ ποταμούς τέκε δινήεντας

...

346-9:

τίκτε δὲ Κουράων ἱερὸν γένος, αἱ κατὰ γαῖαν
ἄνδρας κουρίζουσι σὺν Ἀπόλλωνι ἄνακτι
καὶ ποταμοῖς, ταύτην δὲ Διὸς πάρα μοῖραν ἔχουσι,
Πειθῷ τ' Ἀδμήτῃ τέ Ἰάνθῃ τ' Ἠλέκτρῃ τε
κτλ.

361:

καὶ Στύξ, ἥ δὴ σφέων προφερεστάτη ἐστὶν αἰπασέων.

Και ακόμη περισσότερο η Στύγα γέννησε περιβόητο τετρακτύν τέκνων, τον Ζήλο, τη Νίκη, το Κράτος και τη Βία. 383-5:

Στύξ δ' ἔτεκ' Ὠκεανοῦ θυγάτηρ Πάλλαντι μιγεῖσα
 Ζῆλον καὶ Νίκην καλλίσφυρον ἐν μεγάροισι
 καὶ Κράτος ἡδὲ Βίην ἀριδείκετα γείνατο τέκνα.

(Ζήλος είναι η Δόξα, η Επιζηλία, όχι η ζήλεια, αλλά το αντικείμενο της ζήλειας).

Και όταν ο Ζευς, ηγεμονεύσας της Νέας των θεών Τάξης, ευρίσκετο στην αιχμή του κινδύνου κατά τον αγώνα του εναντίον των παλαιών Τιτανικών θεών και του πατρός του Κρόνου, και ζήτησε τη συνδρομή όσων από τις παλαιές, αρχέγονες Δυνάμεις θα ρίξουν το βάρος τους υπέρ του για τη Νέα Τάξη, υποσχόμενος την τήρηση των εξουσιών τους και την ύψωση της τιμής τους, η Στυξ με τα τέκνα της πρώτη προσεπικούρησε ακολουθώντας τη συμβουλή του πατρός της Ωκεανού. Από τότε η ιερά τετρακτύς της Στύγειας γέννας παρεδρεύει αχωρίστως στον θρόνο του Διός, ουδέ αποστατεί. 386 sqq.:

τῶν (sc. των τέκνων της Στυγός) οὐκ' ἐστ' ἀπάνευθε Διὸς δόμος,
 οὐδὲ τις ἔδρη,

οὐδ' οδός, ὅππῃ μὴ κείνοις θεὸς ἡγεμονεύει,
 ἄλλ' αἰεὶ παρ Ζηνὶ βαρυκτύπῳ ἐδριόωνται.

ὥς γὰρ ἐβούλευσε Στύξ' ἀφθιτὸς Ὠκεανίνῃ

390 ἥματι τῷ, ὅτε πάντας Ὀλύμπιος ἀστεροπητῆς

ἄθανάτους ἐκάλεσσε θεοὺς ἐς μακρόν Ὀλυμπον,

εἶπε δ' , ὅς' ἂν μετὰ εἰὼ θεῶν Τιτῆσι μάχοιτο,

μὴ τίς' ἀπορραΐσειν γεράων, τιμὴν δὲ ἕκαστον

ἑξέμεν ἦν τὸ πάρος γε μετ' ἄθανάτοισι θεοῖσι.

395 τὸν δ' ἔφαθ' , ὅστις ἀτιμος ὑπὸ Κρόνου ἡδ' ἀγέραςτος,

τιμῆς καὶ γεράων ἐπιβησέμεν, ἣ θέμις ἐστίν.

ἦλθε δ' ἄρα πρώτη Στύξ' ἀφθιτὸς Οὐλυμπόνδε

σὺν σφοῖσιν παῖδεσσι φίλου διὰ μήδεα πατρός·

τὴν δὲ Ζεὺς τίμησε, περισσὰ δὲ δῶρα ἔδωκεν.

400 αὐτὴν μὲν γὰρ ἔθηκε θεῶν μέγαν ἔμμεναι ὄρκον,

παῖδας δ' ἥματα πάντα εὐὺ μεταναιέτας εἶναι.

ὥς δ' αὐτῶς πάντεσσι διαμπερές, ὥς περ ὑπέστη,

ἑξετέλεσσ'· αὐτὸς δὲ μέγα κρατεῖ ἡδὲ ἀνάσσει.

Ο Κόσμος ριζώνεται πάνω από το αρχέγονο Χάος, εκεί όπου ευρίσκονται οι πηγές και τα πέρατα Γης και Ταρτάρου και Πόντου και Ουρανού. Πύλες μαρμάρινες και χάλκινο κατώφλι και τείχος κλείνουν την είσοδο στο Χάος. (Εναρμόνισα τη συνέχεια του κειμένου που είναι τεταραγμένη στη χειρογραφική παράδοση):

736=807 ἔνθα δὲ Γῆς δνοφερῆς καὶ Ταρτάρου ἡερόεντος

Πόντου τ' ἀτρυγέτοιο καὶ Οὐρανοῦ ἀστερόεντος

εξεῖης πάντων πηγαὶ καὶ πείρατ' ἔασιν,

739=810 ἀργαλὲς εὐρώεντα, τὰ τε στυγέουσι θεοὶ περ.

811 ἔνθα δὲ μαρμάρεαί τε πύλαι καὶ χάλκεος οὐδὸς

ἀστεμφῆς· ρίζησι διηνεκέεσσιν ἀρηρώς,

αὐτοφυῆς· πρόσθεν δὲ θεῶν ἔκτοθεν ἀπάντων

814 Τιτῆνες ναίουσι, πέρην χάεος ζοφεροῖο.

740 χάσμα μέγ' , οὐδὲ κε πάντα τελεσφόρον εἰς ἑνιαυτὸν

οὔδας ἴκοιτ' , εἰ πρῶτα πυλέων ἐντοσθε γένοιτο,

ἀλλὰ κεν ἔνθα καὶ ἔνθα φέροι πρὸ θύελλα θυέλλης

743 ἀργαλὴ· δεινὸν δὲ καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι.

Εκεί, στις ρίζες του Κοσμικού Συστήματος, ριζώνει και ο Ωκεανός που περιβάλλει και συσφίγγει και ορίζει και συνεχίζει τον Κόσμο, ελίσσόμενος περί γην και θάλασσαν. Από δέκα μοίρες του Ωκεανού οι εννέα περιτρέχουν τον ορίζοντα και εν συνεχεία τροφοδοτούν δια των ποταμών την εσωτερική θάλασσα (Μεσόγειο). Μια μοίρα συνιστά τη Στύγα που κατοικεί μυθολογικά εκεί, στις κοινές ρίζες των πάντων. Αλλά και εδώ, σε αυτήν την περίπτωση, όπως στον Όμηρο ανωτέρω, η κατοικία της στα υποχθόνια κέντρα του παντός, περιγράφεται με τους όρους της φυσικής Στυγός των Αροανίων.

775 ἔνθα δὲ ναιετάει στυγερὴ θεὸς ἄθανάτοισι,
δεινὴ Στύξ, θυγάτηρ ἄφορρόου Ωκεανοῖο
πρεσβυτάτη· νόσφιν δὲ θεῶν κλυτὰ δῶματα ναίη
μακρῆσιν πέτρῃσι κατηρεφέ· ἄμφι δὲ πάντῃ
κίοσιν ἄργυρέοισι πρὸς οὐρανὸν ἐστήρικται.

Υψηλός και απόκρημνος βράχος («μακρῆσιν πέτρῃσι κατηρεφέα»). Το πανύψηλο, τεράστιο καταπέτασμα με το τρομερό ρήγμα που περιέγραφα παραπάνω αποδίδεται ως σειρά κίωνων που φθάνουν τον ουρανό. «Αργυροί» κίονες, ο βράχος που λαμποκοπά στον ήλιο σε σχέση με το καταμαύρισμα, όπου κατακλινίζεται το παντοδύναμο νερό. (Μαυρονέρι είναι η λαϊκή ονομασία των Υδάτων της Στυγός). Επίσης, τον Φεβρουάριο είδε ο πρίγκιψ Rückler (Süddöstlicher Bildersaal, ii, 203f.) τον παγωμένο καταρράκτη σαν «δυο παγοκαρφιά να κρέμονται στον βραχώτιχο» (Bölte, Real Enkyklopädie, IVA, p. 458). Και ο Frazer (Pausanias, IV, 250 ff.) γράφει: «Λέγεται ότι όταν κάποιο σύννεφο ακουμπάει στην κορυφή του γκρεμού, το κατακλινόμενο νερό φαίνεται να πέφτει κατ' ευθείαν από τον ουρανό». Όταν γεννάται έρις και νείκος μεταξύ των αθανάτων, και ψεύδος λέγεται από τους Αγνούς Ολύμπιους, ο Ζεύς στέλνει την αγγελιαφόρο Ίριδα να φέρει σε χρυσό κύπελλο το ψυχρό νερό από τη Στύγα για να ορκιστούν την αλήθεια οι διίστάμενοι πάνω στον Μέγα Όρκο (780 sqq.). Το άγιο, φρικτό νερό καταρρέει σταλαγματί, από υψηλό, απόκρημνο βράχο. Ξεκινάει από τα ριζά του Κόσμου, το ένα δέκατο του ρόου του Ωκεανού και πέφτει από την τεράστια πέτρα. Τα άλλα εννέα δέκατα της Ωκεάνειας ροής καταλήγουν, δια των ποταμών, τέκνων του Ωκεανού, στη θάλασσα.

782 ὀππότ' ἔρις καὶ νεῖκος ἐν ἄθανάτοισιν ὄρηται,
καὶ ῥ' ὅστις ψεύδεται Οὐλύμπια δῶματ' ἔχόντων,
Ζεὺς δὲ τέτλιν' ἐπέμψε θεῶν μέγαν ὄρκον ἐνεῖκαι
τηλόθεν ἐν χρυσῇ προχῶ πολυώνυμον ὕδωρ,
ψυχρόν, ὃ τ' ἐκ πέτρης καταλείβεται ἡλιβάτοιο
υψηλῆς· πολλὸν δὲ ὑπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
ἔξ ἱεροῦ ποταμοῖο ῥέει διὰ νύκτα μέλαιναν,
Ὡκεανοῖο κέρας, δεκάτῃ δ' ἐπὶ μοῖρα δέδασται·
ἐννέα μὲν περὶ γῆν τε καὶ εὐρέα νῶτα θαλάσσης
δίνης ἄργυρῆς εἰλιγμένος εἰς ἅλα πίπτει,
ἡ δὲ μὶ' ἐκ πέτρης προρέει, μέγα πῆμα θεοῖσιν.

Το Στύγειο υδωρ είναι βλάβη για τους θεούς, γιατί όποιος επιορκήσει επί αυτού τον πιάνει κώμα για ένα ολόκληρο Μέγα Ενιαυτό. Χωρίς νέκταρ και αμβροσία, χωρίς πνοή και ομιλία, κείται βαρύτατα ασθενής σαν νεκρός. Και μόλις περάσει ο Μέγας Ενιαυτός, πρέπει να εκτελέσει χαλεπούς άθλους, μακριά από τη θεία κοινωνία, για εννέα ακόμη χρόνια. Μόνον τότε, το δέκατο έτος, ξανασυμμετέχει στις πανδαισίες των αθανάτων.

793 ὅς κεν τῆς ἐπιόρκον ἀπολλείψας ἐπομόσση
ἄθανάτων οἱ ἔχουσι κάρη νιφόεντος Οὐλύπου,

κεῖται νήυτμος τετελεσμένον εἰς ἑνιαυτόν·
 οὐδὲ ποτ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἔρχεται ἄσσον
 βρώσιος, ἀλλὰ τε κεῖται ἀνάπνευστος καὶ ἀναυδος
 στρωτοῖς ἐν λεχέεσσι, κακὸν δ' ἐπὶ κῶμα καλύπτει.
 αὐτὰρ ἐπὶ νουῖσον τελέσει μέγαν εἰς ἑνιαυτόν,
 800 ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται χαλεπώτερος ἄεθλος·
 εἰνάετες δὲ θεῶν ἀπαμείρεται αἰὲν ἐόντων,
 οὐδὲ ποτ' ἐς βουλὴν ἐπιμίσγεται οὐδ' ἐπὶ δαΐτας
 ἑννέα πάντ' ἔτεα· δεκάτῳ δ' ἐπιμίσγεται αὖτις
 εἴρας ἐς ἀθανάτων ὃς Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσι.
 τοῖόν ἄρ' ὄρκον ἔθεντο θεοὶ Στυγὸς ἀφθιτον ὕδωρ
 ὠγύγιον, τὸ θ' ἴησι καταστυφέλου διὰ χώρου.
 (Ἀφθιτον ὕδωρ, το δημῶδες «αθάνατο νερό»).

Το δόγμα της τιμωρίας των Ολυμπίων έχει Ορφική ρίζα. Cf. Servius, *Commentaria in Vergilii Aeneidem*, 6, 565: fertur namque ab Orpheo (OF 295) quod dii peierantes per Stygem paludem novem [ἢ novem milibus κατὰ ἄλλα χειρόγραφα] annorum spatio puniuntur in Tartaro. unde ait Statius (*Thebais*, VIII, 30) "et Styx periuria dirum arguit". Cf. Εμπεδοκλῆς 31 DK B115 = 8 Pierris.

«Απολλείψας» στον στίχο 793, υποδηλώνει ότι ο ὅρκος των θεῶν λάμβανε χώρα με λειβή του ὕδατος της Στυγός. Χύνοντάς το ιεροτελεστικά επικαλεῖσαι τη δύναμή του που θα σε τιμωρήσει αν ψεύδesai και επιορκείς. Η λειβή και άλλες θυσίες ήταν συνηθισμένη ιεροπραξία στους τελετουργικούς ὅρκους. Στον Κριτία του Πλάτωνα 120A-B μέρος των χοῶν πίνεται, ἀλλὰ αὐτό δεν είναι ἀπαραίτητο να εννοηθεῖ ἐδῶ. Εν συνεχεία ὁμως ἀσφαλῶς κατόπιν, το φοβερό του ἁγίου και φρικτοῦ νεροῦ θα νοηματοδότησε την ἀπαγόρευση πόσεώς του. Αν και κατὰ μια τοπική παράδοση που μνημονεύει ο C.T. Schwab, *Arkadien*, (1852), p. 16, ὁποῖος πιει το νερό της Στυγός την κατάλληλη μέρα του χρόνου μπορεῖ να γίνει ἀθάνατος.

Στους Ομηρικούς Ὕμνους το Στυγὸς Ὑδωρ, ὅρκος θεῶν, είναι «ἀμείλικτον» (Ὕμνος εἰς Δῆμητραν, 259) και «ὄβριμον» (Ὕμνος εἰς Ἑρμῆν, 519). Ο ὅρκος της Λητοῦς είναι ἀκριβῶς σαν τον πρώτο της Ἡρας στην Ἰλιάδα (Ο, 36-8), Ὑμνος εἰς Ἀπόλλωνα, 84-6. Εισάγεται ὁμως ἐπὶ πλέον ο συμβολισμός ὅτι η Στυξ ἦταν μεταξύ των Νυμφῶν και των Θεαινῶν με τις ὁποῖες ἐπαιζε η Περσεφόνη ὅταν την ἀπήγαγε ο Ἄδης (Ὕμνος εἰς Δῆμητραν, 423). Τα ὀνόματα των Ωκεανίδων, στους ἴδιους στίχους (με την παράλειψη ενός και την πιθανή ἀπουσία της Αθηνάς και της Ἀρτέμιδος που εμφανίζονται στο ἴδιο Ομηρικό χωρίο), ἀναφέρονται και ως Ορφικά ἐπη στον Πάπυρο του Βερολίνου (P. Berl.), OF 49 = Fr. 387 Bernabé. Ἀλλὰ ο Πausanias τα γνωρίζει και ἀναγνωρίζει ως Ομηρικά, iv, 30, 4. Υπόκειται κοινή παράδοση με την Ἀρπαγή να γίνεται στην ὄχθη του ὀρίζοντος Ωκεανοῦ, ἐκεῖ ὅπου Γη, Ουρανός και Ἄδης συναντῶνται. Ἰδέες, εἰκόνες και δακτυλικοί ρυθμοὶ μεταφέρονταν ἀπὸ ἔπος σε ἔπος, ὅπως στον μῦθο του Πάλλαντος, συζύγου της Στυγός κατὰ τον Ησίοδο και κατὰ ποίημα ἀναφερόμενα στον πανάρχαιο Λίνο, την γνησιότητα του ὁποῖου ἀμφισβητεῖ πάντως ο Pausanias (VIII, 18, 1 = Linus 90F Bernabé).

Ο συμβολισμός της υγρότητας παίρνει νέο βάθος με την ἐρμηνεία των ΝεοΠυθαγορείων που ἐβλεπαν στη Στύγα τη δύναμη του σπέρματος.

«κάνταῦθα πολὺς ὁ Νουμήνιος [fr. 36 Des Places] καὶ οἱ τὰς Πυθαγόρου ὑπόνοιαις ἐξηγούμενοι, καὶ τὸν παρὰ μὲν τῷ Πλάτῳ [Πολιτεία, 621a] ποταμὸν Ἀμέλητα, παρὰ δὲ τῷ Ἡσιόδῳ καὶ τοῖς Ορφικοῖς τὴν Στύγα, παρὰ δὲ τῷ Φερεκύδῃ [DK7 B7 = fr. 87 Schibli] τὴν

ἔκροήν' ἐπὶ τοῦ σπέρματος ἔκδεχόμενοι».

Πορφύριος, Πρὸς Γαύρον, 2, 2, 9 (34, 26 Kalbfleisch) = Fr. 344 Bernabé = OF 124.

Το ὕδωρ της Στυγός ἦταν και ανθρώπινος φρικτός ὄρκος σε ιδιαίτερες περιπτώσεις. Αν ἐλάμβανε χώρα ἐγένετο ἐπὶ τόπου. Ο Ηρόδοτος πληροφορεῖ, περιγράφων και ακριβῶς τη φυσική παρουσία της Στυγός (VI 74):

«...καὶ δὴ καὶ ἔς Νῶνακριν πόλιν πρόθυμος [sc. ο Κλεομένης] ἦν τῶν Ἀρκάδων τοὺς προεστῶτας ἀγινέων ἐξορκοῦν τὸ Στυγὸς ὕδωρ. ἐν δὲ ταύτῃ τῇ πόλει λέγεται εἶναι ὑπὲρ Ἀρκάδων τὸ Στυγὸς ὕδωρ, καὶ δὴ καὶ ἔστι τοιόνδε τι· ὕδωρ ὀλίγον φαινόμενον ἐκ πέτρης στάζει ἔς ἄγκος, τὸ δὲ ἄγκος αἵμαστῆς τις περιθέει κύκλος. ἡ δὲ Νῶνακρὶς, ἐν τῇ ἡ πηγὴ αὕτη τυγχάνει εοῦσα, πόλις ἐστὶ τῆς Ἀρκαδίας πρὸς Φενεῶν».

Το ἄγκος εἶναι ἡ κλεισούρα κάτω του κατακλιζόμενου ὕδατος. Περιεβάλλετο ὑπὸ ἱεροῦ περιβόλου ἐκ λίθων. Ἡ Νῶνακρὶς πρέπει να ἐκεῖτο περὶ τη θέσῃ του χωριοῦ Μεσορρογγί (μεταξὺ Σόλου και Περιστεράς), ὅπως εἶχε προτείνει ο Leake (Travels in the Morea, vol. III, pp. 169-70). Εἶχε δει ἐκεῖ στα χέρια χωρικοῦ γυναικεῖο μαρμάρينو εἰδῶλιο, χωρὶς τα πόδια, με πόλο ἢ καλᾶθι στο κεφάλι (ἀρα μια μυστηριακὴ θεότητα). Εἶχε βρεθεῖ στο ποτάμι του χωριοῦ το 1806. Ἡ Νῶνακρὶς ἐκεῖτο εἰς ερείπια εγκαταλειμμένη ἤδη ἐπὶ Στράβωνος και Πausανία. Μιλώντας για τὸ ὕδωρ Στυγὸς γράφει ο Pausanias (VIII, 17, 6):

«τὸ μὲν δὴ ἀρχαῖον ἡ Νῶνακρὶς πόλις ἦν Ἀρκάδων, καὶ ἀπὸ τῆς Λυκάονος γυναικὸς τὸ ὄνομα ἐλήφει· τὰ δὲ ἐφ' ἡμῶν ερείπια ἦν, οὐδὲ τούτων τὰ πολλὰ ἐτι δῆλα. τῶν δὲ ερείπίων οὐ πόρρω κρημνὸς ἐστὶν ὑψηλός· οὐχ ἕτερον δ' ἔς τοσοῦτον ἀνήκοντα ὕψους οἶδα. καὶ ὕδωρ κατὰ τοῦ κρημνοῦ στάζει· καλοῦσι δὲ Ἕλληνες αὐτὸ ὕδωρ Στυγός».

Τον ἐντυπωσιάζει τὸ τρομερὸ ἔξαρμα του πέτρινου τοίχου, του υψηλότατου κρημνοῦ που περιέγραψε ἐξ ἀρχῆς. Δεν γνωρίζει ἄλλο τέτοιο πελώριο φυσικὸ τοῖχο – και εἶχε περιοδεύσει πολλὰ μέρη και τόπους. Χαρακτηρίζει ἐπίσης τὸ νερὸ ὅτι στάζει, δεν εἶναι καταρράκτης. Και μάλιστα τονίζει ὅτι με τὴν περιγραφή που κάνει ἐπ' αὐτοῦ του χαρακτηριστικοῦ ο Όμηρος εἶναι σαν να ἔχει δει τὸ ὕδωρ της Στυγός (18, 2):

«μάλιστα δὲ τῆς Στυγὸς τὸ ὄνομα ἔς τὴν ποίησιν ἐπεισηγάγετο Όμηρος. ἐν μὲν γε Ἥρας ἐποίησεν ὄρκω,

ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρύς ὑπερθεν
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ.

ταῦτα μὲν δὴ ἐποίησεν ὥς ἀν' ἰδὼν ἔς τὸ ὕδωρ τῆς Στυγὸς στάζον».

Μνημονεύει, χωρὶς, σωστά, να προβληματίζεται, ὅτι στον Όμηρο και ο Τιταρήσιος ποταμὸς εἶναι ἀπὸ τη Στύγα, και στον Ἄδη τὸ ὕδωρ της Στυγὸς υφίσταται (18, 2-3).

Ακριβῶς ὅπως και σήμερα, ἀναφέρει ο Pausanias (18, 4):

«τὸ δὲ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ τοῦ παρὰ τὴν Νῶνακριν στάζον ἐσπίπτει μὲν πρῶτον ἔς πέτραν ὑψηλὴν, διεξελθὼν δὲ διὰ τῆς πέτρας ἔς τὸν Κράθιν ποταμὸν κάτεισι».

Πράγματι τὸ κατακλιζόμενο ὕδωρ πέφτει σε μεγάλο ἐπικλινὴ βράχο, χάνεται μέσα σε σαρώδη χώματα, θα οδηγεῖται στο παρακείμενο βαθὺ ρέμα και ἐκεῖθεν στον Κράθι.

Ο Baehr (δεύτερη ἐκδοσὴ του Ηροδότου, 1859, σελ. 329) συνδυάζων τις περιγραφές αυτοπτῶν νεότερων περιηγητῶν (Schwab, Beulé, Vischer, Ραγκαβὴ) ἐπισημαίνει ευστόχως τὸν χαρακτήρα της ἀγρίας μεγαλοπρέπειας, δέος ἐμποιοῦσης, του τόπου:

universa regio tristem praebeat adspectum adeoque horrendum, saxis nudis in altum exaurgentibus parvumque spatium relinquentibus, ubi consistere possis, rupibus praecipitibus undique inclusus: natura fere emortua videtur, altissimum regnat sileptium, nulla re interruptum: omnia utique sic comparata sunt, ut mirum in modum animum afficiant eundemque horrore sacro quodam percutiant. Ipsa vero saxa, de quibus aqua alterius fontis praecipiti cursu

delabitur, nigrum adspectum cum vulgo praebeant, hinc loci nomen nunc fertur Mavroneri s. Mauronero, i.e. aqua nigra. Pervenit ad hunc locum Schwab itinere trium fere horarum per fauces facto inde a vico, cui nomen Solos, meridiem versus adscendens.

Μέχρι και οι τρεις περίπου ώρες της ορειβασίας είναι σωστές. Προ πάντων το ιερό δέος του χώρου.

Την ιερή φρίκη, διάσταση σκοτεινότερη του άγιου δέους, τονίζει ο μύθος στον Επιμενίδη (όπως μας πληροφορεί ο Πausanias VIII, 18, 2) ότι η Στυξ εμίγει με τον Πείραντα και γέννησε την τερατώδη Έχιδνα.

Επιμενίδης Fr. 52 Bernabé = DK 3 B6 = FrGrH 457F5 = Colli 8 [B 13]. Πείρας (= Πεῖραρ, Πεῖρας) είναι το Πέραρ, το όριο, με όλη την πολυδύναμη φύση του που έχω επανειλημμένα αναπτύξει.

Το τρομερό των παλαιών πρωταρχών εκφράζει και το επίθετο ὠγενία για τη Στύγα. Ο Ησίοδος (Θεογονία, 361), είδαμε, ομιλεί για το “Στυγὸς ἄφθιτον ὕδωρ / ὠγύγιον”, και ο Αντίμαχος (Fr. 114 Matthews) ανέφερε κατά πάσαν πιθανότητα το “ὠγυγί]ης Στυγὸς ὕδωρ” ή “ὠγενί]ης Στυγὸς ὕδωρ”. Ο Παρθένιος (Supplementum Hellenisticum, Fr. 621 = Fr. 11 Lightfoot) έχει:

σὺν τῇ ἐγὼ Τηθύν τε καὶ ὠγενίης Στυγὸς ὕδωρ.

Το λήμμα προέρχεται από τον Στέφανο Βυζάντιο, όπου εξηγείται (p. 705.14 Meineke):

”Ὦγενος, ἄρχαῖος θεός, ὅθεν ὠγενίδαι καὶ ὠγένιοι ἄρχαῖοι”. Cf. Ηρωδιανός I, 180.12 Lentz.

Εταυτίζετο με τον Ωκεανό, ως την πρωταρχή της γενέσεως. Ο Ησύχιος, λέγει s.v.

”Ὦγενίδαι· Ὠκεανίδαι· Ὠγὴν γὰρ Ὠκεανός· ὠγένιον· παλαιόν”.

Ὠγὴν Ὠκεανός ως ο παλαιός τῆς γενέσεως. Και ασφαλώς έτσι θεωρείτο ήδη από τον Φερεκύδη τον Σύριο (DK7 B2, B4).

Την φρικτή αγιότητα του αρχηγόνου ύδατος της Στυγός συνόδευε η ολέθρια ιερότητά του. Γράφει ο Στράβων (VIII, 8, 4, 389C):

«περὶ Φενεδὸν δ' ἐστὶ καὶ τὸ καλούμενον Στυγὸς ὕδωρ, λιβάδιον ὀλεθρίου ὕδατος νομιζόμενον ἱερὸν».

«Λιβᾶδιον» από την λιβάδα, διότι καταλείβεται, στάζει, καταιωνίζεται.

Όταν ο Leake (1806) περιόδευσε την περιοχή και επισκέφθηκε τη Στύγα, οι χωρικοί του Σόλου, του Μεσορρουγιού και της Περιστεράς δόξαζαν ότι τα καταρρέοντα «μαυρονέρια» ή «δρακονέρια» είναι ολέθρια εκεί που πέφτουν, αλλά όχι στο παρακείμενο ρέμα της Στύγας, ούτε στον Κράθι στον οποίο αυτό το ρέμα εκβάλλει μέσα από βαθύ φαράγγι (Travels in Morea, vol. 3, p. 167).

Ο Πausanias αναφέρει διεξοδικά τη θανατηφόρα και καταστροφική δράση των Υδάτων της Στυγός: VIII, 18, 4 – 6:

«θάνατον δὲ τὸ ὕδωρ φέρει τοῦτο καὶ ἀνθρώπῳ καὶ ἄλλῳ ζῳῷ παντί. λέγεται δὲ ὅτι γένοιτό ποτε ὀλεθρος ἀπὸ αὐτοῦ καὶ αἰξίν, οἳ τοῦ ὕδατος ἐπίον πρῶτον. χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐγνώσθη καὶ εἰ δὴ τί ἄλλο πρόσσεσι τῷ ὕδατι τῶν ἑσθαῦμα ἠκόντων. Ὑἄλος μὲν γε καὶ κρύσταλλος καὶ μόρρια καὶ ὅσα ἐστὶν ἀνθρώποις ἄλλα λίθου ποιούμενα, καὶ τῶν σκευῶν τὰ κεραμεᾶ, τὰ μὲν ὑπὸ τῆς Στυγὸς τοῦ ὕδατος ρήγνυται· κεράτινα δὲ καὶ ὀστέϊνα σιδηρός τε καὶ χαλκός, ἔτι δὲ μόλυβδος τε καὶ κασσίτερος καὶ ἀργυρος καὶ τὸ ἤλεκτρον ὑπὸ τούτου σήπεται τοῦ ὕδατος. τὸ δὲ αὐτὸ μέταλλοις τοῖς πᾶσι καὶ ὁ χρυσοῦς πένονθε· καίτοι γε καθαρεύειν [γε] τὸν χρυσὸν ἀπὸ τοῦ ἰοῦ ἢ τε ποιήτρια μάρτυς ἐστὶν ἡ Ἀεσβία καὶ αὐτὸς ὁ χρυσοῦς ἐπιδείκνυσιν. Ἐδωκε δὲ ἄρα ὁ θεὸς τοῖς μάλιστα ἀπερριμμένοις κρατεῖν τῶν ὑπερηρκότων τῇ δόξῃ. τοῦτο μὲν γὰρ τὰ μάργα ἀπόλλυσθαι πέφυκεν ὑπὸ τοῦ ὄξους· τοῦτο δὲ τὸν ἀδάμαντα λίθων ὄντα ἰσχυρότατον τοῦ τράγου κατατῆκει τὸ αἷμα. καὶ δὴ τὸ ὕδωρ οὐ δύναται τῆς Στυγὸς

οἷπλῃν ἵππου βιάσασθαι μόνην, ἄλλὰ ἐμβληθὲν κατέχεται τε ὑπὶ αὐτῆς καὶ οὐ διεργάζεται τὴν οἷπλῃν. Εἰ δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου συνέβη τὴν τελευταίην διὰ τοῦ φαρμάκου γενέσθαι τούτου, σαφῶς μὲν οὐκ οἶδα, λεγόμενον δὲ οἶδα».

Στα ζῶα πινόμενο το ὕδωρ της Στυγός ἐπιφέρει θάνατο. Το διεπίστωσαν πρῶτα σε μερικές αἶγες που το ἔπαθαν. Τα ζῶα το ἀποφεύγουν. Θανατηφόρα τοξικό εἶναι καὶ στον ἄνθρωπο. Λέγεται ὅτι ο Μ. Ἀλέξανδρος φαρμακώθηκε με το νερό της Στύγας. Ἡ τοξικότητά του συνοδεύεται ἀπὸ μεγάλη διαλυτική ικανότητα. Γυαλί, κρύσταλλος, πορσελάνη (ἢ ἡμιπολύτιμος λίθος), λίθινα αγγεία καὶ κεραμικά, ὅλα σπάζουν ἀν περιλάβουν το ἅγιο νερό. Κέρατα, οστά καὶ μέταλλα σήπονται ἀπὸ αὐτό. Ἀκόμη καὶ ο χρυσός, ἡ ευγενέστερη ουσία που δὲν μαιίνεται καὶ δὲν πᾶσχει γιατί δὲν συγχρωτίζεται με καμία ἄλλη. (Ἀν καὶ στον Ὅμηρο, ἡ Ἴρις φέρνει το ὄβριμο νερό σε χρυσοῦν αγγεῖο γιὰ νὰ ὀρκισθοῦν ἐπ’ αὐτοῦ οἱ θεοί. Πάντως πλην της πολυτιμότητος, ο χρυσός ἐδῶ υποδηλώνει ἤδη τὴν πεποίθηση ὅτι τα μέταλλα διαβιβρώσκονται ἀπὸ τα προαιώνια ὕδατα). Ὅπως ὁμως σε ἄλλες περιπτώσεις ἡ φύση ἔκανε ὥστε χαμηλῆς ἀξίας ουσίες νὰ εἶναι ἰσχυρότερες ἀπὸ πολλές πολυτίμητες, ὥπως τα μαργαριτάρια λιώνουν ἀπὸ το ξίδι καὶ τα διαμάντια νὰ τα κατατῇ το αἷμα του τράγου, ἔτσι καὶ το φρικτὸ νερό μπορεῖ νὰ το κρατήσῃ ἀλώβητη ἡ οπλὴ του ἵππου. Ἐτσι λέγεται ὅτι δηλητηρίασαν τον Μ. Ἀλέξανδρο στὴ Βαβυλώνα.

* * *

Οἱ συναντήσεις των Σεμιναρίων γίνονται στὴν Αἴθουσα Διαλέξεων του Μεγάλου Λόγου καὶ Τέχνης, Πλατεία Γεωργίου Α', 2ος ὄροφος.

Μετά τὴν ομιλία ἀκολουθεῖ διεξοδική, ἀνοικτὴ συζήτηση.

Ἡ εἰσοδος εἶναι ἐλεῦθερη.
